

ערעור אזרחי מס' 52/80

ישעיהו שחר

נגד

מנדל פרידמן

בבית המשפט העליון בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים
[30.3.82, 28.12.83, 16.2.84]
לפני השופטים א' ברק, ג' כח, א' שינבויים

חוק הירושה, תשכ"ה-1965, ס"ח 63 - חוק יחסי ממון בין בני זוג, תשל"ג-1973, ס"ח 267 - חוק המקרקעין, תשכ"ט-1969, ס"ח 259.

מיני-רציו:

* משפחה – ידועים בציבור – יחסי ממון

* משפחה – יחסי ממון בין בני-זוג – חזקת השיתוף

הערעור נסב על השאלה, אם חזקת שיתוף הנכסים חלה על המשיב ועל אמו המנוחה של המערער, שחיו ביחד כידועים בציבור במשך כארבעים שנה, לגבי זכות חכירה בבית ששימש למגורים המשותפים. הזכות נרכשה על ידי המשיב זמן קצר לאחר תחילת חיי השיתוף ונרשמה על שמו.

בית המשפט העליון פסק:

- א. (1) הקונסטרוקציה המשפטית, העומדת ביסוד הלכת שיתוף הנכסים, היא הסכם משתמע בין הצדדים, לפיו הם שותפים שווים בזכויות ברכוש מסויים.
- (2) בית המשפט מסיק מנסיבות החיים המשותפים שבין בני הזוג גמירת דעת, לפיה יהיו שותפים בזכויות מסוימות.
- (3) השאלות, אם במקרה קונקרטי קיים הסכם על שיתוף נכסים ומה היקפו של השיתוף, הן שאלות שבעובדה, המוכרעות על פי כל נסיבות העניין.
- (4) נטל השכנוע מוטל על התובע, הטוען לשיתוף בנכסים. במסגרתו של נטל זה עשוי התובע להרים את נטל הבאת הראיות בכך שיוכיח, כי מנסיבות המקרה קמה חזקה בדבר שיתוף נכסים, ואז מועבר נטל הבאת הראיות על שכם הנתבע להפריך חזקה זו.
- (5) ראיות, המצביעות על אורח חיים תקין ועל מאמץ משותף של בני הזוג, יש בהן כדי ליצור חזקה בדבר כוונת שיתוף. חזקה זו ניתנת לסתירה באמצעות נסיבות, המראות כי אין לצדדים גמירת דעת לשיתוף בנכסים, כך, אפילו חיים בני הזוג בשלום והרכוש נרכש במאמץ משותף, עדיין תיתכן כוונה להפרדה ברכוש. כוונה שכזו ניתן ללמוד, לעתים, מעצם העובדה, שכל אחד מבני הזוג מנהל את רכושו שלו, תוך הפרדה מרכוש בן הזוג האחר.
- (6) מעצם העובדה, שהוכחה על קיום הפרדה בנכסי בני הזוג שוללת את השיתוף, אין להסיק, כי דרושה הוכחה על העדר הפרדה כדי להקים את השיתוף.
- (7) יש שנכס נרכש על ידי אחד מבני הזוג בנסיבות, מהן עולה בבירור, כי בעת הרכישה הזכויות בנכס הן לבן הזוג בלבד. וכך הוא הדין, אם הנכס נרשם על ידי אחד מבני הזוג לפני הנישואין,

וכך הוא הדין, אם הנכס ניתן במתנה או נפל בירושה לאחד מבני הזוג לאחר הנישואין. הלכת שיתוף הנכסים תחול על נכסים אלה, אם קיים הסכם מפורש או משתמע בין הצדדים, לפיו נכס, שבעבר היה בבעלותו של אחד מהם יעבור לבעלותם המשותפת.

- ב. (1) הלכת שיתוף הנכסים חלה גם על בני-זוג, שלא נישאו והחיים כידועים בציבור.
- (2) עצם העובדה, כי החיים המשותפים אינם מעוגנים באקט פורמאלי של נישואין, עשויה להיות בעלת משמעות. יש בה להצביע, בנסיבות מתאימות, על ארעיות הקשר שבין בני הזוג ועל העדר גמירת דעת באשר לשיתוף בזכויות. אין לקבוע בעניין זה כל מסמרות, והכול תלוי בנסיבות העניין.
- (3) לא הרי בני-זוג, החיים כידועים בציבור חרף רצונם להינשא, והדבר נמנע מהם בשל הדין האישי, כהרי בני-זוג, שחיים כידועים בציבור, מכיוון לשהם רוצים "לנסות" זה את זה אם יוכלו להתמיד בקשר אמיץ ביניהם.
- (4) (אליבא דשופט ג' בך): ההבדל בין זוג לא נשוי לבין זוג הידוע בציבור כנשוי, לצורך הנושא הנדון, הוא רק בכך, שרובץ נטל הוכחה כבד יותר על מי שמנסה להוכיח את כוונת השיתוף בנכסים של הזוג הידוע בציבור.
- ג. (1) ייתכנו מצבים, שבהם עם תחילת החיים המשותפים כידועים בציבור לא יחול שיתוף נכסים בין בני הזוג, אך עם עבור זמן מסוים ועם התייצבות הקשר האיש בין בני הזוג, יחל גם שיתוף נכסים ביניהם, והוא ישתרע, על פי גמירת דעתם, לא רק על נכסים חדשים שיירכשו אלא גם על אותם נכסים שנרכשו בעבר, בטרם התייצבותו של אותו קשר.
- (2) במקרה דנן ניתן ללמוד, מנסיבות העניין, על הסכם מכללא של שיתוף נכסים, שיחול גם על הבית, שנרכש על ידי המשיב לעצמו בתקופה שבה לא חל שיתוף בינו לבין המנוחה.
- ד. (דעת מיעוט - השופט א' שינבויס): (1) אין להרחיב את חזקת שיתוף הנכסים על הידועים בציבור.
- (2) לקביעת שותפות של ידועים בציבור לא די להוכיח שיתוף בחייהם, כי אם יש צורך להוכיח הסכם מפורש או מכללא ביניהם. (3) העיקרון של שיתוף הנכסים מבוסס על כך, שכוונת הצדדים בעת רכישת הנכס הייתה לרכישתו במשותף. אם אין כוונה של הצדדים לשיתוף בנכס בעת רכישתו, אין הנכס הופך למשותף באיזה זמן שהוא תוך חייהם ההרמוניים של הצדדים.
- (4) התנהגותו של צד, אשר משלים ללא אומר ודברים במשך כל חייו עד למותו עם מצב הרישום של הנכסים ואינו מראה כל כוונה לממש את שותפותו בהם, יכולה להראותו כמוותר על אותה זכות.
- (5) במקרה דנן אין להחיל את חזקת השיתוף. בנסיבות המקרה סביר להניח, שהמשיב והמנוחה לא התכוונו, שהבית יהיה גם בבעלותה.

פסקי-דין של בית המשפט העליון שאוזכרו:

- [1] ע"א 630/79 צ' ליברמן נ' ע' ליברמן, פ"ד לה (4) 359.
- [2] ע"א 253/65 ד' בריקר נ' י' בריקר וערעור שכנגד, פ"ד כ (1) 589.
- [3] ע"א 2/77 ז' אזוגי נ' מ' אזוגי, פ"ד לג (3) 1.

- [4] ע"א 713/74 רווה נ' מסעוד, פ"ד כט (2) 831.
- [5] ע"א 627/70 משה זאבי ואח' נ' מזל זאבי, פ"ד כו (2) 445.
- [6] ע"א 633/71 ת' מסטוף נ' עזבון י' מסטוף, פ"ד כו (2) 445.
- [7] ע"א 77/77 ט' ראבי נ' ע' ראבי, פ"ד לג (1) 729.
- [8] ע"א 429/69 - לא פורסם.
- [9] ע"א 300/64 מ' ברגר ואח' נ' מנהל מס העזבון, פ"ד יט (2) 240.
- [10] ע"א 595/69 מ' אפטה נ' א' אפטה ואח', פ"ד כה (1) 561.
- [11] ע"א 221/75 ל' שוורץ נ' מ' שוורץ ואח', פ"ד לא (2) 33.
- [12] ע"א 388/76 ה' כבשני ואח' נ' מנהל מס שבח מקרקעין, פ"ד לא (3) 253.

פסקי-דין אמריקניים שאוזכרו:

- [13] 557marvin v. Marvin 106D . 2P (1976).
- [14] 429morone v. Morone 592D . 2N.y. supp (1980).

הערות:

1. למבחנים לתחולת חזקת השיתוף בנכסים בין בני זוג ראה: [ע"א 782/80 א' גולדברג נ' גולדברג וערעור שכנגד, פ"ד לז \(2\) 757](#) וההערות שם. 2. לחזקת השיתוף בנכס ששימש למגורי המשפחה ראה: [ע"א 234/80 ז' גדסי נ' נ' גדסי ואח', פ"ד לו \(2\) 654](#).
3. לשאלה, אם יש לראות בידועה בציבור בעלת זכויות בבית, שנרכש מנכסי הידוע בציבור השווה All e.r 1. burns v. Burns[1984] 244(c.a).

ערעור על פסק-דינו של בית המשפט המחוזי בחיפה (השופטת ש' נתניהו) מיום 2.12.79 [בה"פ 687/79](#). הערעור נתקבל ברוב דעות נגד דעתו החלקת של השופט שינבום.

ד' אטשטיין - בשם המערער
י' צח - בשם המשיב

פסק-דין

השופט א' ברק: יונה פרידמן ז"ל (להלן - המנוחה) נתגרשה ב-1933 מבעלה, כשהיא מטופלת בשני ילדים קטנים. אחד מהם הוא המערער שלפנינו. תחילה התגוררו המערער ואחיו במעון ילדים, והמנוחה עבדה באותו מעון ובכך מימנה את החזקת הילדים במעון. כן עבדה כסדרנית בבית-קולנוע. אותה עת הכירה המנוחה את המשיב. לאחר זמן עברה לגור עמו בהדר הכרמל. בעת מגוריהם המשותפים בהדר הכרמל רכש המשיב זכות חכירה לדורות בבית בקרית-חיים (להלן - הבית) מהקרן הקיימת לישראל. הסכם החכירה והרישום בספרי האחוזה משנת 1935 הם על שמו של המשיב בלבד. ב-1936 עברו המנוחה והמשיב לגור בבית. ב-1941 הצטרפו אליהם ילדי המנוחה. המשיב לא נשא

את המנוחה לאישה, הם חיו כידועים בציבור, וילדיהם חשבו, כי המשיב הוא אביהם. ב-1973 נפטרה המנוחה, והמערער פנה לבית המשפט בבקשה, כי יכריז, שהמשיב ועיזבון המנוחה הינם הבעלים בחלקים שווים של הזכויות בבית. הערכאה הראשונה (כבוד השופטת ש' נתניהו) סירבה לבקשה, שכן המערער לא הרים את הנטל המוטל עליו ולא הוכיח, כי הבית נרכש מכספים משותפים, וכי הייתה לבני הזוג קופה משותפת באופן שלא היה קו הפרדה בין רכושו של כל אחד מהם. מכאן הערער שלפנינו.

2. לפני בית המשפט המחוזי העיד המערער, כי למנוחה ולמשיב היה חשבון בנק משותף, אליו הוכנסו הכנסותיהם של השניים מעבודתם. לעומתו העיד המשיב, כי הכנסותיה של המנוחה נכנסו לחשבון משלה, וכי לו עצמו חשבון משלו. הערכאה הראשונה לא נתנה אמון בעדויות אלה ובעקבות זאת קבעה, כי לא הוכח, אם היו שיתוף או הפרדה בנכסי המנוחה והמשיב. עם תחילת שמיעתו של הערער הסכימו הצדדים, כי יוגש לנו מידע על דבר חשבונות בנק של המנוחה ושל המשיב. מהמידע שנתקבל נתברר, כי אכן ישנם חשבונות בנק על שם המנוחה בלבד (חשבונות נ"ד ופ"ד ופ"ח ופ"ח נ"ע), על שם המשיב בלבד (חשבון עו"ש, חשבון לזמן קצוב) ועל שם שניהם גם יחד (חשבון עו"ש פיקדון לזמן קצוב, תכנית כ"ח, תכנית כח תמורה). פרטים נוספים בגין חשבונות אלה לא נתבררו כלל. אין אנו יודעים, מדוע נפתחו חשבונות אלה, מה הייתה התנועה בהם, ומה משמעותם לעניין שיתוף או הפרדה בנכסי בני הזוג. בנסיבות אלה, אין במידע נוסף זה כדי לשנות מקביעותיה של הערכאה הראשונה, לפיה -

"המבקש לא הרים את נטל ההוכחה כי מחיר הנכס שולם מכספים משותפים של המנוחה והמשיב או מקופה משותפת. הוא לא הוכיח שאכן הייתה קופה משותפת, לא בפועל ולא מבחינה רעיונית, ולא הוכיח שלא היה קיים קו הפרדה בין רכושו של אחד מבני הזוג למשנהו או כי בחייהם המשותפים לא שרר העקרון של שלי שלי ושליך שליך".

3. הלכת שיתוף הנכסים היא "דוגמה מובהקת של חקיקה שיפוטית, שלידתה על אובני בית-משפט זה" (השופט אלון בע"א 630/79 [1], בעמ' 368). הקונסטרוקציה המשפטית, העומדת ביסוד חקיקה שיפוטית זו, היא הסכם משתמע בין הצדדים, לפיו הם שותפים שווים בזכויות ברכוש מסוים (ע"א 253/65 [2]; ע"א 2/77 [3]). על-פי גישה זו, בית המשפט מסיק מנסיבות החיים המשותפים שבין בני הזוג גמירת דעת, לפיה יהיו שותפים בזכויות מסוימות. אך טבעי הוא איפוא, כי השאלות, אם במקרה קונקרטי קיים הסכם על שיתוף נכסים ומה היקפו של השיתוף, הן שאלות שבעובדה, המוכרעות על-פי כל נסיבות העניין.

4. נטל השכנוע מוטל, כמובן, כל העת על התובע, הטוען לשיתוף בנכסים, עם זאת, במסגרתו של נטל זה עשוי התובע להרים את נטל הבאת הראיות בכך שיוכיח, כי מנסיבות המקרה קמה חזקה בדבר שיתוף נכסים. במצב דברים זה יועבר נטל הבאת

הראיות על שכם הנתבע להפריך חזקה זו. אם יעלה הדבר בידו, תידחה התביעה; אם ייכשל, יזכה התובע בתביעתו. לשם הקמתה של חזקת השיתוף על התובע להראות, כי מנסיבות החיים המשותפים של בני הזוג עולה הנחה, כי כוונתם המשותפת הייתה לשיתוף נכסים. העובדות המקימות חזקה זו רבות הן ומגוונות. אין זה רצוי ליצור בעניין זה קטיגוריאציה נוקשה. החיים עשירים מכל דמיון. מכלול החיים המשותפים של בני הזוג - ולא פרט זה או אחר בהם - הוא הקרקע, ממנה עשויה לצמוח חזקת השיתוף. עם זאת הצביעה הפסיקה על שני עניינים, החשובים במיוחד לעניינה של חזקת השיתוף. האחד הוא אורח החיים התקין בין בני הזוג והאחר הוא המאמץ המשותף של בני הזוג. ראיות, המצביעות על אורח חיים תקין ועל מאמץ משותף, יש בהן כדי ליצור חזקה בדבר כוונת שיתוף. לעתים אין שני השיקולים פועלים בכיוון אחד. אין בכך ולא כלום, שכן אז יש לפנות, כרגיל, למכלול הנסיבות כולן.

5. אפילו נוצרה חזקת השיתוף, עשוי הנתבע להראות, כי חזקה זו נסתרת, שכן על-פי נסיבות אחרות, שהוא מצביע עליהן, אין לצדדים גמירת דעת לשיתוף בנכסים. כך, למשל, אפילו חיים בני הזוג בשלום והרכוש נרכש במאמץ משותף, עדיין תיתכן כוונה להפרדה ברכוש. כוונה שכזו ניתן ללמוד, לעתים, מעצם העובדה, שכל אחד מבני הזוג מנהל את רכושו שלו, תוך הפרדה מרכוש בן הזוג האחר. קו החיתוך שבין יצירת החזקה בדבר שיתוף לבין שלילתה אינו חד וחלק, שכן לעתים קרובות עולות נסיבות העניין בבי המשפט בצוותא, כך שעובדות המעמידות את חזקת השיתוף ועובדות הסותרות אותה קמות זו לצד זו, באופן שאין לדעת, אם חזקת השיתוף קמה ועמדה ולאחר מכן הופלה, או שמא לא קמה החזקה כלל. אכן, הבחינה המכרעת צריכה להיערך בסוף המשפט, תוך שבית המשפט בוחן ובודק את מכלול הנסיבות כולן, בלא להתמיד בפרט זה או אחר דווקא.

6. הערכאה הראשונה פסקה, כי על הטוען לשיתוף נכסים להוכיח, כי הנכס שבמחלוקת נרכש מקופה משותפת, וכי לא היה קיים קו הפרדה בין רכושם של בני הזוג. כל עוד לא באה הוכחה בעניין זה, אין חזקת השיתוף קמה, וממילא אין השיתוף קיים. אומרת הערכאה הראשונה:

"אין מסיקים כוונת שיתוף בנכסים אך ורק מעצם חיי נשואין ארוכים המתנהלים בשלום אלא בנוסף לזה צריך אורח החיים להראות שבני הזוג אינם שומרים על ההפרדה ברכוש ומקימים סדר לחיים של אחוד המשאבים הנוצרים ממעשיהם המשותפים... טרם שניתן יהיה להסיק את המסקנה בדבר כוונת השתוף יש להראות שבחיים המשותפים של בני הזוג לא שולט עקרון ההפרדה".

אכן, במספר פסקי-דין חוזרים בתי המשפט ומציינים את חשיבותה של השאלה, אם בני הזוג שמרו על קו ההפרדה ברכושם אם לאו, ואם הייתה להם קופה משותפת אם לאו.

(ראה: [ע"א 713/74](#) [4]; [ע"א 253/65](#) [2]). דברים אלה נאמרו במסגרת ניתוח התמונה העובדתית הכללית, ואין בהם משום קביעת סדרי הוכחה. אכן, מקום שקיימת הפרדה כללית, ונכסי בני הזוג מתחלקים ביניהם באופן שכל בן-זוג שומר נכסים לעצמו, פשיטא, שאין שיתוף בנכסים. מבחינה זו, הוכחת ההפרדה כמוה כהוכחת העדר גמירת דעת לשיתוף. אך מכאן לא נובע, כי בטרם תקום חזקת שיתוף מוטל הנטל על הטוען לשיתוף להוכיח, כי לא התקיימה ההפרדה. דרישה כזו אינה מופיעה מפסיקה, והכנסתה אינה מוצדקת מבחינה עניינית. משמעותה של דרישה זו היא, כי אפילו יצליח התובע להוכיח, כי אורח חיי בני הזוג מצביע על שיתוף (אם משום שלום הבית השורר ביניהם ואם משום המאמץ המשותף ואם משום נסיבות המקרה כולו), תידחה תביעתו, כל עוד לא יוכיח, כתנאי מוקדם, כי לא נתקיימה הפרדה רכושית בין בני הזוג. לכך אין צידוק. יש בגישה זו הכנסתו של גורם נוקשה בתחום שמתאפיין בגמישות. קביעתו של תנאי מוקדם שכזה מונעת מבית המשפט התייחסות לתמונה העובדתית הכללית. אכן, מעצם העובדה, שהוכחה על קיום הפרדה שוללת את השיתוף, אין להסיק, כי דרושה הוכחה על העדר הפרדה כדי להקים את השיתוף. אין כל סיבה, מדוע לא יוכל בית המשפט להסיק שיתוף נכסים ממכלול העובדות, חרף העובדה, שבתוך מכלול זה אין כל הוכחה בדבר העדר הפרדה או קיומה. איני רואה כל סיבה, מדוע לא תחול חזקת השיתוף - כחזקה המסייעת במישור הדיוני - עם הוכחת חיי השלום והמאמץ המשותף, גם אם אין כל הוכחה בדבר העדר ההפרדה.

7. במרביתם של המקרים מתעוררות שאלות בדבר שיתוף בנכסים שנרכשו לאחר הנישואין, וגדר הספקות הוא, אם בשעת רכישתם של אותם נכסים חל עליהם שיתוף בין בני הזוג. אך יש שנכס נרכש על-ידי אחד מבני הזוג בנסיבות, מהן עולה בבירור, כי בעת הרכישה הזכויות בנכס הן לבן הזוג ולו בלבד. כך הוא הדין, אם הנכס נרכש על-ידי אחד מבני הזוג לפני הנישואין, וכך הוא הדין, אם הנכס ניתן במתנה או נפל בירושה לאחד מבני הזוג לאחר הנישואין. בנסיבות אלה, התחולל הלכת שיתוף הנכסים על נכסים שכאלה? ודאי שהתשובה היא בחיוב, אם קיים הסכם מפורש בין הצדדים, לפיו נכס, שבעבר היה בבעלותו של אחד מהם, יעבור לבעלותם המשותפת. ובמקום שאין הסכם מפורש, יכול שיהא הסכם כמשתמע ממכלול הנסיבות (ראה:

[ע"א 627/70](#) [5], בעמ' 449; [ע"א 633/71](#) [6]). כמובן, במצב דבר זה עשויות להתעורר שאלות חשובות - המתעוררות גם בהקשרים אחרים - באשר למועד, אשר ממנו מתחיל השיתוף (כגון לעניין זכויות צד שלישי), ובאשר למהות זכותו של בן הזוג השותף ולהיקפה. בעניין שלפנינו שאלות, אלה אינן מתעוררות, ונוכל להשאירן בצריך עיון.

8. הלכת שיתוף הנכסים הוחלה, בעיקרו של דבר, על זוגות הנישואין זה לזה. היש מקום להחילה על בני-זוג שלא נישאו, והחיים כידועים בציבור? כפי שראינו, בסיסה המשפטי של הלכת השיתוף הוא בהסכם משתמע בין הצדדים ולא בעצם אקט הנישואין. כשם שהנישואין אינם תנאי מספיק, כך גם אין הם תנאי הכרחי, שכן גמירת דעתם של בני זוג לשיתוף יכול שתשתכלל מאורח חייהם המשותף כידועים בציבור (השווה ע"א

[77/77] גישה זו אומצה בבית-משפט זה בע"א 429/69 [8]. אומר כבוד השופט קיסטר:

"אכן, על היחסים שבין בעלי-הדין דנן אין להחיל פסקי-דין במדה והם מבוססים על החוקים שבאנגליה או על דיני המשפט העברי, המתייחסים לזוגות נשואים באשר הם נשואים. אם אין מניעה לכך שנחיל על היחסים שבין בעלי-הדין אותם כללים ואותם אומדנות המתייחסים אמנם גם לגבי זוגות נשואים, אבל כשביסוס אותם כללים הוא לא חוק חרות החל על זוגות נשואים, באשר הם נשואים, אלא על נסיון החיים, בדבר דרך ניהול ענינים בין אנשים הקרובים והחיים בצוותא ומנהלים עניני רכושם המשותף... גם במקרה שלפנינו, כאשר שני בעלי הדין התגוררו ביחד, ניהלו משק בית משותף והוציאו כספים במשותף, מסתבר כי רצו שנכסים מסויימים יהיו שייכים לשניהם בשותפות." עם זאת, עצם העובדה, כי החיים המשותפים אינם מעוגנים באקט פורמאלי של נישואין, עשויה להיות בעלת משמעות. יש בה כדי להצביע, בנסיבות מתאימות, על ארעיות הקשר שבין בני הזוג ועל העדר גמירת דעת באשר לשיתוף בזכויות. מטבע הדברים, שאין לקבוע בעניין זה כל מסמרות, והכול תלוי בנסיבות העניין. לא הרי בני-זוג, החיים כידועים בציבור חרף רצונם להינשא, והדבר נמנע מהם בשל הדין האישי, כהרי בני-זוג, שחיים כידועים בציבור, מכיוון שהם רוצים "לנסות" זה את זה אם יוכלו להתמיד בקשר אמיץ ביניהם. על-כן, ייתכנו מצבים, שבהם עם תחילת החיים המשותפים כידועים בציבור לא יחול שיתוף נכסים בין בני הזוג, אך עם עבור זמן מסוים ועם התייצבות הקשר האישי בין בני הזוג, יחל גם שיתוף נכסים ביניהם, והוא ישתרע, על-פי גמירת דעתם, לא רק על נכסים חדשים שירכשו אלא גם על אותם נכסים שנרכשו בעבר, בטרם התייצבותו של אותו קשר. אף בעניין זה אין לקבוע מסמרות, שכן הכול תלוי בנסיבות החיים המשותפים כידועים בציבור (השווה: מ' שאוה, "הידועה בציבור כאשתו" הגדרתה, מעמדה וזכויותיה", עיוני משפט ג (תשל"ג-ל"ד) 484; ד' פרידמן, "הידועה בציבור בדין הישראלי", עיוני משפט ג (תשל"ג-ל"ד) 459.

9. על רקע עקרונות כלליים אלה נוכל עתה לבחון את נסיבות העניין שלפנינו. זמן קצר לאחר שבני הזוג החלו את חייהם המשותפים נרכשו הזכויות בבית. תוך שחלק מהסכום שולם בו במקום וחלקו האחר שולם במשך השנים. לאור הזמן הקצר שעבר בין תחילת החיים המשותפים ללא נישואין לבין מועד רכישת הזכויות בבית, ולאור שאר נסיבות העניין, אין להניח, כי אותה עת התגבשה אצל בני הזוג גמירת הדעת לשיתוף בבית (ראה פסקה 8 לעיל). אין להניח, כי אילו נשאלו אותה עת, היו משיבים, כי גמרו בדעתם לשתף עצמם בבית. דומה, כי העדרו של טקס הנישואין, היותה של המנוחה מטופלת בילדים קטנים המצויים במעון ושאר הנסיבות מצביעים על ארעיותו של היחס אותה עת. אין להניח איפוא, כי בעת רכישת הבית קם שיתוף בו בין בני הזוג.

10. מאז נרכש הבית עד למותה של המנוחה עברו כארבעים שנה. בכל אותה עת היה אורח חיי בני הזוג תקין, והם חיו ביחד ובשלום. ילדיה של המנוחה סברו, כי המשיב הוא אביהם. בכל אותה עת מילא כל אחד מבני הזוג את חלקו במאמץ המשפחתי המשותף. ובאותה תקופה שולמה יתרת מחיר הבית. בנסיבות אלה נראה לי, כי על לוח הזמן הארוך הזה מצויה אי שם נקודת מפנה, אשר ממנה ואילך ניתן להניח, כי בני הזוג גמרו בדעתם לראות את הזכויות בבית בו גרו - הוא הקן המשפחתי שלהם - כמצוי בבעלותם המשותפת. זו המסקנה המתבקשת ממכלול החיים המשותפים. אכן, אילו הוכחה הפרדה בין רכושם של בני הזוג, ואילו הוכח קיומו של קו הפרדה ביניהם, הייתי מגיע למסקנה אחרת. אך הוכחה כזו לא באה, ומתוך מכלול הנסיבות כפי שהוכחו עולה גמירת דעת של שיתוף. כפי שראינו, התובע אינו חייב להוכיח כתנאי מוקדם העדר קו ההפרדה, ושאלת השיתוף נקבעת על-פי מכלול הנסיבות הכולל (ראה פסקה 6 לעיל). גמירת דעתם של בני הזוג באשר לשיתוף הנכסים משתרעת, בעניין שלפנינו, על בית, שנרכש על-ידי אחד מהם לעצמו בתקופה שבה לא חל שיתוף ביניהם, אך אין בכך ולא כלום, שכן מנסיבות העניין ניתן להסיק הסכם מכללא, שיחול על נכס שכזה (ראה פסקה 7 לעיל). הגעתי איפוא למסקנה, כי בעת מותה של המנוחה היא הייתה שותפה יחד עם המשיב בבית, ועל-כן זכאי המערער להצהרה אותה ביקש.

התוצאה היא, כי אנו מקבלים את הערעור, מבטלים את פסק-דינה של הערכאה הראשונה ומכריזים, כי בין המנוחה לבין המשיב היה שיתוף בבית עובר למותה של המנוחה, וכי זכויותיה שלה בבית עברו ליורשיה. המשיב יישא בהוצאות המערער, בסכום כולל של 20.000 שקל.

השופט א' שינבויס: לצערי, עלי לחלוק על דעת חברי. אני סבור, כי יש לדחות את הערעור, ואין לקבוע, כי הבית היה משותף לאם המערער ולמשיב. כדי להכריע בשאלה זו יש לעיין ב-5 סוגיות בעניין שיתוף הנכסים:

א. האם קיימת חזקת שיתוף נכסים בין ידועים בציבור?

ב. האם שיתוף הנכסים כולל גם נכסים, שבאו לאחד הצדדים לפני שניהלו אורח חיים משותף? ג. האם קיים שיתוף הנכסים, כאשר אחד הצדדים היה נשוי מקודם ויש לו ילדים? ד. מתי הופך נכס להיות משותף? ה. מתי רואים את מי שזכאי לשיתוף נכסים כמוותר על זכותו? א. האם קיימת חזקת שיתוף בין ידועים בציבור? כידוע, נקבעה חזקת שיתוף הנכסים (להלן - חזקת השיתוף) בין בניזוג נשואים בשורה של פסקי-דין שיצאו מבית-משפט זה החל מהשנים 1964, 1965 (הלכות ברגר, ע"א 300/64 [9], ובריקר, ע"א 253/65 [2]) מתוך נימוק, שכאשר יש מאמץ משותף של

שני בני-זוג נשואים להשגת הכנסות, מתכוונים הם ליצור שותפות בנכסיהם, אפילו אין הם נותנים ביטוי מפורש לכוונתם זו. חזקה זו לא הוחלה על שניים. המקיימים ביניהם אורח חיים משותף ויחסיהם מוגדרים כ"ידועים בציבור כבני-זוג" (להלן - הידועים בציבור) ללא נישואין.

לא נראה לי, כי יש להרחיב כיום את החקיקה השיפוטית, אשר קבעה את חזקת השיתוף, גם על הידועים בציבור.

לא מקרה הוא, שמאז נפסקה אותה הלכה, בע"א 300/64 [9] הנ"ל ובע"א 253/65 [2] הנ"ל, דן בית-משפט זה במקרים רבים של שיתוף נכסי בניזוג, אך לא באה לפניו אלא שאלה אחת של שיתוף נכסים בין ידועים בציבור.

המקיימים יחס של ידועים בציבור מודעים למצבם המשפטי. מתוך שאין

קשר חוקי ביניהם, הם מקפידים על מתן צורה פורמאלית לרצונם לגבי הדרך של הסדרת יחסיהם הרכשיים. יתר-על-כן, יחסיהם של הידועים בציבור מאופיינים בכך, שאין השניים קשורים ביניהם בעבותות הדין או החוק. לכל אחד מהשניים נשמר חופש פעולה לנתק אותם יחסים לפי רצונו ולפי החלטתו בלבד. על חופש פעולה זה הם מעוניינים לשמור, ועל-כן אינם מעוניינים, כי שותפם לחיים יוכל לעכב בעדם מלממשו. חופש הפעולה והאפשרות להפסיק את הקשר ללא תלות האחד במשנהו הם לב לבה של צורת חיים זו.

ואכן, החוק אינו מתערב באותו חופש פעולה ואינו עומד בדרכם של הידועים בציבור, כאשר אחד מהם רוצה להפסיק את היחסים ולבנות את חייו בדרך אחרת (לדעת הסוברים, כי חיים משותפים מהווים כשלעצמם דרך של קידושין, מטיל עליהם הדין את המעמד האישי של נשואים, אך אז יש לדון אותם כדין זוג נשוי ולא כדין ידועים בציבור).

החוקים, הקובעים זכויות לידועים בציבור, דנים בזכויותיהם כלפי צד ג' (תמלוגים, ביטוח לאומי, הגנת הדייר וכו') או כלפי עיזבונם של מי מהם שהלך לעולמו (חוק הירושה, תשכ"ה-1965), אך לא נקבעו בחוק כל נורמות של חיובי השניים זה כלפי זה.

מערכת זו תואמת את ציפיותיהם של הצדדים. אשר במודע ובכוונה אינם רוצים לקשור זה את זה על-ידי מערכת חוקים, שתעכב את חופש תנועתם. נראה לי, שדין זה יפה הן למעמדם האישי והן ליחסי רכוש שביניהם.

שני אנשים כנ"ל, המעוניינים ליצור ביניהם חובות וזכויות הניתנות לאכיפה באמצעות החוק, עורכים ביניהם הסכמים מפורשים, המפרטים את גבולות החובות והזכויות שהם מסכימים להם.

החלת כללי חזקת השיתוף על חייהם של הידועים בציבור, ללא שהייתה ביניהם הסכמה על כך, לא תהא תואמת את רצונם, כפי שבא לידי ביטוי עלידי ניהול חיים ללא קשרים ועבודות של חוק או של שותפות. הסכמה מפורשת כזו נמצאת בעניין בו דן [ע"א 429/69](#) [8], המוזכר על-ידי חברי המכובד, אב בית הדין, השופט ברק.

וכך היה שם מעשה: שני ידועים בציבור נחלקו על סכום כסף שנמסר כהלוואה לחברה. זו טענה כולו שלי, מאחר שההלוואה בשעת הדיון הייתה על שמה, וזה טען חציו שלי ושותפים אנו באותו סכום. הוכח, שהשניים "ניהלו במשותף את ענייני הכספים שלו/שלה... הכספים נרשמו מדי פעם בפעם על פי דרישה בחשבון המשיב בחשבון המערער או בחשבונם המשותף ולעתים בוצעו העברות מחשבון לחשבון. גם כן לפי דרישה". השופט קיסטר בבית-משפט זה בדק את העדויות והמוצגים, כדי לראות, אם המשיב הביא עמו כספים משלו והכניס את הכספים לחשבונות, שנעשו אחר כך משותפים, הן במניות והן בפיקדונות, ומצא, כי אכן "היו כספים משלו וכי יש לו חלק בתוך הסכומים וכי הרישום המקורי (המשותף - א' ש') לא היה פיקטיבי אלא מבוסס על כך שלשניהם היו כספים" (הציטוטים הם מפסק הדין).

כן יש לציין, כי נאמר באותו פסק דין:

"אכן, אילו באמתלא היה מטיל המשיב מאומה לכיס המשותף אלא כל הכספים היו משלה בלבד, נראה לי כי היה מקום לפקפק אם יש להסיק אותן מסקנות שהסיק השופט המלומד" (הכוונה לשיתוף בחשבון זה לשני הצדדים - א' ש').

כדי לקבוע את חלקו של כל בן-זוג בתוך החשבון המשותף השתמש השופט קיסטר ב"אותם כללים ואותן אומדנות המתייחסים אמנם לגבי זוגות נשואים, אך כשביסוס אותם כללים הוא לא חק חרות החל על זוגות נשואים, באשר הם נשואים, אלא על נסיון החיים בדבר דרך ניהול ענינים בין אנשים הקרובים והחיים בצותא ומנהלים עניני רכושם במשותף".

לאחר בירור מפורש של מקורות הכספים ממשיך וכותב השופט קיסטר: "ודאי שקשה לעקוב אחרי מקורם עד לשרשם, של מי היו, של המערער או של המשיב". ומסיק:

"תמציתן של כל העובדות שהועלו לעיל היא כי המערער והמשיב הסכימו על שתוף בהשקעות השונות, לא הקפידו על חלוקה מדויקת מהכספים שהוכנסו או לטובת מי הוצאו... ראו עצמם... בשעתו כשותפים שאינם

מקפידים אהדדי בחשבונות וראו הכל כחשבון משותף ועל כן בבואם לחלוק כשאי-אפשר להוכיח בדיוק את גדל החלקים ההנחה היא שחלקיהם שווים" (ההדגשות שלי - א' ש').

עינינו הרואות, כי לא נקבעה על-ידי בית המשפט באותו מקרה חזקת שיתוף, על סמך העובדה שהצדדים ניהלו חיים משותפים. הנימוק לקביעתו של בית המשפט היה, שאכן הם יצרו במודע ובהסכמה מפורשת שותפות באותו חשבון, וזאת לא רק על-ידי רישומו בשם שניהם כי אם על-ידי כך, שכל אחד מהם השקיע מכספו.

רק לצורך קביעת חלקו של כל אחד מהם באותה שותפות הובאה בחשבון העובדה, שהם חיים יחד ואינם מקפידים בדקדוקי חשבונות, ולכן הוכרו שניהם כשותפים שווים באותו חשבון, דהיינו מחצה על מחצה.

יצוין, כי משני פסקי-דין, האחד ממדינת קליפורניה, [13] marvin v. Marvin (1976), והאחד ממדינת ניו-יורק, [14] morone v. Morone, 1980, נובע, כי לקביעת שותפות של ידועים בציבור לא די להוכיח שיתוף בחייהם, כי אם יש צורך להוכיח, הוכחה עובדתית של ממש, הסכם מפורש או מכללא (להוציא אורח חיים בלבד). וכפי שראינו, זו גם הייתה הקביעה בהלכת [ע"א 429/69](#) [8] הנ"ל.

זאת ועוד, לאחר שניתנו פסקי הדין בעניין חזקת השיתוף, נחקק [חוק יחסי ממון בין בני זוג](#), תשל"ג-1973. חוק זה חל על זוגות, אשר נישאו לאחר 1.1.74, ולא ניתן בו מעמד לידועים בציבור.

לפי אותו חוק, יש לבצע את חלוקת הרכוש של בני הזוג בדרך של איזון המשאבים, בעת שיפקעו הנישואין. אם תתקבל הדעה, שעל ידועים בציבור יש להחיל את חזקת השיתוף, תחול זו גם על אלה, שהחלו את חייהם המשותפים לאחר התאריך הקובע, כי החוק אינו חל עליהם.

התוצאה תהיה, כי כל אחד מהידועים בציבור יוכל לדרוש את חלוקת הרכוש בכל עת, ואילו הנשואים לא יוכלו לעשות כן, כל עוד לא הופקעו נישואיהם.

יתר-על-כן, אותו החוק נתקבל, בין השאר, בגלל הצורך להתאים את יחסי הממון של בני הזוג לדיני הקניין והחייבים, וכן כדי להימנע מהתקלות, שנגרמות לזכויות צד ג' בגלל הסיכון שנגרם לבעלות ברכושם של אנשים נשואים (ראה על כך מאמרו של פרופ' א' ידן, "הלכת ברגר-בריקרבראלי - גם כלפי חוץ?" הפרקליט כה (תשכ"ט) 444).

הכרה בזכויות קנייניות של ידועים בציבור מגבירה את הסיכון הזה, כאשר כל צד

ג' צריך לבדוק, אם הבא אתו במגע יש לו קשרים עם ידועים בציבור כנ"ל.

ומנציחה אותו גם לאחר המועד שנקבע בחוק.

חזקת השיתוף הינה תוצאה של השפעת דיני המשפחה על דיני הקניין. זו יכולה להיות נסבלת. לכן, קביעת יחסי ממון בין בני-זוג יכולה להיעשות לא רק לפי דיני הקניין הטהורים. אלא כפי שהם מושפעים על-ידי דיני המשפחה. עם החלת חזקה זו על ידועים בציבור נפרצת פירצה רצינית בדיני הקניין, עד כדי שינוי דרכי הרכישה הקנייניות. לדבר זה אין למצוא ביסוס תיאורטי לאור כל מערכת החוקים הקיימת ובמיוחד לאור [חוק המקרקעין](#), תשכ"ט-1969 (ראה ספרו המצוין של א' רוזן-צבי, יחסי ממון בין בני זוג (מיקרושור, תשמ"ב) 244-245). כידוע, נחלקו דעותיהם של השופטים באשר למידת ההוכחה, הדרושה לשיתוף נכסים של בני-זוג. הרוב מקל וסובר, כי מספיק להוכיח מאמץ משותף ואורח חיים תקין, פחות או יותר, המיעוט דורש הוכחה של ממש. ואפילו קלושה, לכוונה מפורשת של שיתוף ברכוש.

נראה לי, כי גם לפי דעות המקילים בזוגות נשואים עלינו להחמיר ולהצריך הוכחה של ממש לכוונה מפורשת של שיתוף ברכוש לגבי ידועים בציבור. אפשר אמנם לוותר על הדרישה להסכמים מפורשים בכתב כמו בין זרים לגמרי, אך ראיה עובדתית על הסכם מפורש או מכללא יש לחייב.

ב. האם שיתוף הנכסים כולל גם נכסים שבאו לאחד הצדדים לפני שניהלו אורח חיים משותף? פסקי הדין, שקבעו שיתוף נכסים בין זוגות נשואים, הוציאו במפורש משיתוף זה נכסים, אשר נרכשו על-ידי אחד מבני הזוג לפני הנישואין, וכך נאמר על-ידי השופט י' כהן (כתוארו אז) [בע"א 595/69](#) [10], בעמ' 571:

"החלת עקרון השיתוף על נכסים שרכש כל אחד מבני-הזוג לפני ושללא בקשר עם הנישואין תהיה נוגדת לעתים קרובות את כוונת הצדדים, במיוחד כשמדובר על נישואין בגיל מתקדם, כשלאחד או לשני בני-הזוג יש ילדים מנישואין קודמים... השאלה מה היתה כוונת בני-הזוג היא בעיקרה שאלה של עובדה. אין איפוא לקבוע מסמרות בענין שיתוף הנכסים, שהיו לבני-הזוג לפני הנישואין, אלא יש לדון בכל מקרה לפי נסיבותיו".

זו הייתה דעת הרוב באותו פסק-דין, עליה חלק השופט ברנזון. הוא סבר, כי שיתוף הנכסים חל גם על רכוש, שנרכש לפני הנישואין, אבל אף השופט ברנזון קיבל על עצמו את דעת הרוב [בע"א 713/74](#) [4], שם הוא מצטט את הקטע הנזכר לעיל מדברי השופט כהן, תוך ציון העובדה, כי רוב השופטים סוברים, שלגבי רכוש, שנרכש לפני הנישואין, לא קיימת ההנחה של שיתוף בנכסים, וכי חובת הראיה על הטוען את ההפך.

כך גם נפסק בע"א 221/75 [11]:

"ברור שכספים אלה, שאינם אלא מימוש זכויות שהיו קיימות בידי אחד מבני-הזוג עוד מלפני נישואיו לבן-זוגו, לא ממילא ולא בלי ראייה כלשהי המאשרת כוונה כזאת ניתן לראותם כחלק מהרכוש המשותף."

ג. האם קיים שיתוף נכסים, כאשר אחד הצדדים היה נשוי מקודם ויש לו ילדים משלו? פסקי הדין קבעו, שחזקת השיתוף נסתרת על-ידי העובדה, שיש לצדדים ילדים משלהם: ע"א 253/65 [2] הנ"ל; ע"א 595/69 [10] הנ"ל; ע"א 713/74 [4] הנ"ל.

מסתבר, כי הנמקת אותה קביעה היא, שבן הזוג, אשר הילדים הם שלו, דואג לילדיו ושומר על הפרדה רכושית למענם. בן הזוג, שאין לו ילדים, אינו מעוניין, כי ילדי בן-זוגו יהיו אלה שיירשו אותו. בני-זוג, שיש להם ילדים משותפים, משתפים את הרכוש ביניהם, גם מתוך הנחה, שלעת זיקנה יהיו ילדיהם אלה שיתמכו בהם. מה שאין כן אדם, שאין לו ילדים משלו כאשר יש לבן-זוגו: הוא אינו משתף את בן-זוגו בנכסיו, כי אינו יכול לסמוך על כך, שלא יינטש על-ידי ילדי בן-זוגו לעת זקנתו; על-כן הוא שומר את הרכוש לעצמו, שיהיה לו משען לעת זיקנה.

ד. מתי הופך הנכס להיות משותף?

אין בידי לקבל את התיזה, שאם אין למצוא כוונה של הצדדים לשיתוף בנכס בעת רכישתו, יוכל הנכס להפוך למשותף באיזה שהוא זמן תוך חייהם ההרמוניים של הצדדים, וכי מאותה נקודת מפנה ואילך גמרו הצדדים בדעתם לראות את הזכויות בנכס כנכס המצוי בבעלותם המשותפת.

כל העיקרון של שיתוף הנכסים מבוסס על כך, שכוונת הצדדים בעת רכישת הנכס הייתה לרכישתו במשותף, ועל כן רישומו בשם אחד מבני הזוג היה בנאמנות גם עבור בן הזוג האחר. וכן נאמר בע"א 300/64 [9], בעמ' 245, שהניח את היסוד להלכת השיתוף, מפי השופט ברנזון:

"בהעדר הסכם, או כאשר לא ברור מה היתה כוונת הצדדים בזמן הרכישה, מייחס להם בית-המשפט את הכוונה שהנכס יהיה שייך לשניהם בחלקים שווים."

ובע"א 253/65 [2], אשר קבע את התשתית המשפטית לאותה הלכה, צוטטו דברים אלה מתוך הסכמה על-ידי הנשיא (דאז) אגרנט כמבחן לכוונת הצדדים (בעמ' 597-598).

את שמירת מצב בעלות הנכסים שהיו לפני הנישואין גם לאחר שנות נישואין רבות אנו מוצאים בפסקי הדין שנזכרו לעיל: בכל מקרה שנקבע, כי לא הפך הנכס, שהיה לבן הזוג לפני נישואיו, למשותף, נשאר הוא בבעלותו למרות חיי נישואין הרמוניים ומשותפים במשך זמן ממושך.

בע"א 595/69 [10] היו בני הזוג נשואים 17 שנה, **בע"א 713/74** [4] קרוב ל-30 שנה ו**בע"א 221/75** [11] - 15 שנה.

באף אחד מאותם המקרים לא מצא בית המשפט, שהחיים התקיימו במשך התקופה הארוכה הביאו לכך, כי בזמן מן הזמנים, במשך אותו מועד, הועברו זכויות, שהיו קיימות מלפני כן, לבן הזוג האחר.

זוהי גם דעתו של המחוקק. **בחוק יחסי ממון בין בני זוג** נקבע, כי נכס, שנרכש על-ידי אחד מבני הזוג לפני הנישואין, אינו נכנס למסגרת איזון המשאבים, ותהיה תקופת הנישואין ארוכה ככל שתהיה.

אינני יודע, כיצד נוצרת העברת קניין של נכס מאחד לאחר, מבלי שאפשר יהיה להצביע על מעשה העברה בפועל או לפחות על הסכם להעברה.

ה. מתי רואים את מי שזכאי לשיתוף נכסים כמוותר על זכותו? **בע"א 388/76** [12], בעמ' 259, נקבע, שכשם שאפשר להוכיח את כוונת השיתוף על-פי "אורח חייהם והתנהגותם של בני-הזוג, כך ניתן להסיק מתוך התנהגותו של בן-הזוג... שהוא ויתר עליה."

מכאן, שהתנהגותו של צד, אשר משלים ללא אומר ודברים במשך כל חייו עד למותו עם מצב הרישום של הנכסים ואינו מראה כל כוונה לממש את שותפותו בהם, יכולה להראותו כמוותר על אותה זכות.

מן הכלל אל הפרט: לאור היסודות, שפירטתי אותם לעיל, נראה, כי במקרה דנן אין להחיל את חזקת השיתוף. הבית נרכש מכסף, שהיה למשיב מלפני שהחל את חייו המשותפים עם אם המערער. הוא נקנה זמן קצר לאחר תחילת חיי השיתוף. המערער העיד, כי נקנה מכספו, שהיה לו מקודם, והדבר לא נסתר. לאם המערער היו שני ילדים משלה מנישואיה עם איש אחר. הצדדים לא היו נשואים כדין. לא הייתה כל הוכחה על כוונת שיתוף של נכסים ביניהם. סביר איפוא להניח, כי לא התכוונו המשיב ואם המערער, שהבית יהיה גם בבעלותה.

אמו המנוחה של המערער לא תבעה דבר במשך 40 שנה, בהן חיה עם המשיב.

יתר-על-כן, בשנת 1971, כשחודש הרישום של הנכס, הוא חודש על שם המשיב בלבד. מכיוון שחיהם של השניים היו הרמוניים, מסתבר, כי חידוש זה לא נעשה בקנוניה ובהסתר מאחורי גבה של אם המערער. מתקבל על הדעת, כי היא ויתרה על כל זכות של שיתוף - אם הייתה לה פעם - מתוך אותה מחשבה, שאם היא תישאר לבד, יש לה ילדים, אשר יוכלו לסייע לה לעת זיקנה. אך אם המשיב יישאר לבדו - לא יוכל להסתייע בילדים, ואין לו לסמוך אלא על רכושו.

ואכן כך קרה, שבנה של אותה האם דורש את חלקה מהמשיב, ובגלל זה אין המשיב יכול למצוא את סידורו לעת זיקנתו.

לו היה הבית רשום על שם שני הצדדים, הם היו מודעים לכך, כי במותו של אחד מהם יבואו יורשיו כשותפים לרעהו, ולכן יכלו לערוך צוואה זה לטובת זה, אם רצו בכך. אם המערער לא ערכה צוואה, וייתכן שבגלל המחשבה כי אין צורך בכך, משום שהרכוש ממילא רשום על שם המשיב, והיא לא העלתה על דעתה לתבוע את חלקה כביכול.

בסיכומי של דבר, יש לזכור את האמור בע"א 388/76 [12] הנ"ל, בעמ' 258, כי "אותה זכות של בן-זוג שנולדה מפסיקתו של בית-משפט זה... היא זכות מסוג מיוחד, שנוצרה על-די פסיקה ובאותה פסיקה גם נקבעו הגבלותיה".

לאור כל הנ"ל דעתי היא, כי יש לדחות את הערעור ולחייב את המערער ב- 20,000 שקל בהוצאות ושכר טרחת עורך-דין.

השופט ג' בך: 1. אחרי שעיינתי בפסקי הדין המאלפים של חבריי הנכבדים, מצרף אני את דעתי לדעתו של חברי הנכבד, השופט ברק.

2. אין חולק, כי מהעובדה בלבד, שגבר ואישה חיים ביחד בנסיבות בהן ידועים הם בציבור כבני-זוג נשואים, אין עדיין להסיק, שרכוש, שנרכש על-ידי כל אחד מהם בנפרד, רכוש משותף הוא.

נפסק לא פעם, כי כלל זה יפה אף לגבי זוג נשוי כדת וכדין (ראה: ע"א 2/77 [3], בעמ' 15); קל וחומר לגבי "הידועים בציבור" כנשואים בלבד.

למעשה, מבססים בתי המשפט את מסקנתם בדבר שיתוף בני הזוג בנכסים על "הסכם מכללא" ביניהם, שאת קיומו ניתן ללמוד מכל הנסיבות (ראה, לדוגמה: ע"א 253/65 [2]).

השופט י' כהן (כתוארו אז) ביטא זאת כך בע"א 77/77 [7], בעמ' 733:

"הלכת השיתוף בנכסים מושתתת על קיום הסכם מכללא בין שני אנשים החיים בצוותא, והנובע מאיחוד משאבים ביניהם. העובדה שבין אותם שני

אנשים היה קיים קשר נישואין אינה אלא חלק ממכלול המרכיבים של ההסכם והראיות על קיומו."

אם - תוך הסתכלות על כל ההיבטים והתנאים הרלוואנטיים של חייהם המשותפים - מתבקשת המסקנה, כי השיתוף בין אותם בני הזוג נגע גם לרכוש, שהיה בחזקתם המשותפת, או לחלק מוגדר ממנו, כי אז מן הדין, שבתי המשפט לא יתעלמו בפסיקתם מכוונה מוכחת זו של הצדדים.

3. לאור ההסבר הנורמאטיבי שניתן לכלל האמור, היינו שהמדובר הוא בהסכם מכללא בין גבר ואישה החיים בצוותא, הרי שאין, לדעתי, סיבה הגיונית שלא ליישם אותו כלל גם על זוג ה"ידועים בציבור" כנשואים זה לזה.

סבורני, כי השופט קיסטר נתן ביטוי לגישה זו בפסק הדין

בע"א 429/69 [8], עליו הסתמכו חבריי. הקטע, שצוטט מפסק-דין זה על-ידי חברי הנכבד, השופט ברק, כאשר נקרא הוא בשלמותו, מראה, שמשמעות פסק הדין רחבה יותר מפי שסובר חברי הנכבד, השופט שינבויס, ואין להגביל את נפקותו לנסיבות, שאפפו את חשבונות הבנקים של בני הזוג באותו מקרה.

ההבדל בין זוג נשוי לבין זוג הידוע בציבור כנשוי הוא, לצורך הנושא שלפנינו, רק בכך, שרובץ נטל הוכחה כבד יותר על מי שמנסה להוכיח את כוונת השיתוף בנכסים של ה"זוג הידוע בציבור".

מקובלים עלי בעניין זה דבריו הבאים של פרופ' שאוה, במאמרו הנ"ל בעמ' 511-512:

"לדעתנו, אין כל סיבה שלא להפעיל הלכות אלו גם על בני זוג ידועים בציבור, כשמתמלאים התנאים העובדתיים לכך... יחד עם זאת, ייתכן מאד, כי מידת ההוכחה, הנדרשת מן הידועה בציבור כאשתו לשם הפעלת ההלכות הנ"ל, תהא גדולה יותר מאשר זו, הנדרשת מן האשה הנשואה כדין".

אותה דעה מובעת גם בספרו של פרופ' שאוה, הדין האישי בישראל (מסדה, מהדורה 2, תשמ"ד) 207.

4. במקרה דנן שוכנעתי מקיום "השיתוף בנכסים" ביחס לרכוש

הנדון, בעיקר בהתחשב בגורמים הבאים:

(א) תקופת החיים המשותפים.

חיים בצוותא, אשר דומים לכל עניין ודבר לחיי נישואין חוץ מאשר בקיום טקס הנישואין, תוך ניהול משק בית רגיל ומשותף, במשך ארבעים שנה - מהווים ראיה

בעלת משקל רב ביותר. הצד הכמותי יש לו כאן בהחלט השלכה מרחיקת לכת על ההערכה האיכותית של היחסים בין בני הזוג, בכל הנוגע לשאלה, העומדת להכרעה לפנינו.

(ב) הראיות, לפיהן היו אלה חיים שקטים והרמוניים, ללא משברים ניכרים לעין, מוסיפות משקל למסקנה המתבקשת מקיום היחסים במשך תקופה כה ארוכה.

(ג) מהות הרכוש בו מדובר במשפט זה - היינו דירת המגורים המשותפת. ללא ספק ישנו רכוש, אשר לגביו הייתי מתקשה יותר להסיק את כוונת ה"שיתוף בנכסים".

ניקח, לדוגמה, גבר, שהוא טייס חובב, ושקנה מכספו מוטס פרטי במסגרת תחביבו זה. ביחס לרכוש כזה לא בנקל ניתן לקבוע בעלות משותפת עם "הידועה בציבור".

אולם שונה הוא המצב בכל הנוגע לרכוש משותף מובהק, קרי רכוש, המשמש את בני הזוג בחיים היום-יומיים המשותפים, כגון דירת מגורים, ריהוט הדירה ומכונות הנוסעים המשפחתית.

(ראה בעניין זה ספרו הנ"ל של רוזן-צבי, בעמ' 231 - בעיקר האסמכתאות המוזכרות בה"ש 95 באותו עמ').

(ד) העובדה, שהיו לבני הזוג חשבונות בנק אחדים, שהיו בחלקם משותפים לשניהם ובחלקם נפרדים, בוודאי אין בה כדי להחליש את משקלן של הראיות הנ"ל; למעשה זוהי תופעה שכיחה גם אצל זוגות נשואים.

5. נשאלת רק השאלה, האם עלינו להגיע למסקנה שונה, לאור העובדה, שדירת המגורים, שעליה נסב הערעור לפנינו, נרכשה על-ידי המשיב ונרשמה על שמו בתחילת החיים המשותפים עם אמו של המערער, כאשר, קרוב לוודאי, טרם התגבשה אצל בני הזוג כוונה ברורה לגבי המשך דרכם? בהקשר זה ער אני לעובדה, שנחלקו הדעות בין שופטי בית-משפט זה בדבר החלת "הנחת שיתוף הנכסים" בין זוגות נשואים על רכוש, שנרכש על-ידי בני הזוג לפני נישואיהם.

יש הסוברים, שהלכת ה"הסכם מכללא", הנלמד מחיים משותפים, הרמוניים ממושכים, חלה גם על רכושם הנפרד של הצדדים מלפני הנישואין, אם כי משקל ההוכחות, הנדרש לשם הוכחת כוונת השיתוף, הינו במקרה זה כבד יותר (ראה [ע"א 253/65](#) [2] הנ"ל ודעת המיעוט של השופט ד' לוין בע"א 630/79 [1]), ואילו שופטים אחרים פסקו, כי רק רכוש, שנרכש כפרי של מאמץ משותף שהושקע על-ידי שני בני הזוג במסגרת חייהם המשותפים,

יכול לשמש נושא להפעלת ההנחה האמורה (ראה פסק-דין הרוב של השופטים אלון ובן-פורת בע"א 630/79 [1] הנ"ל).

באותה דרך ניתן לטעון גם ביחס למקרה שלפנינו, כי הדירה, שעליה נסב הערעור, בשל עיתוי רכישתה, אינה מהווה פרי של מאמץ משותף של בני הזוג, וכי על-כן אין להחיל עליה את כללי שיתוף הנכסים.

סבורני, כי אין להפעיל בסוגיה זו כללים נוקשים, וכי חייבים אנו להתבונן על מכלול הנסיבות לאורך כל תקופת חייהם המשותפים של בני הזוג ולא לייחס משקל מכריע לכוונת הצדדים במועד הרכישה של הרכוש המסוים בלבד.

6. משום כך דעתי כדעת חברי הנכבד, השופט ברק, שאף אם נצא מההנחה, המבוססת למדיי, שבעת רכישת הדירה טרם גמלו בלבדו של המשיב ההחלטה והכוונה, שדירה זו תהיה בבעלות משותפת שלו ושל חברתו, שהתיידד אתה זה לא מכבר, הרי כוונה זו בהכרח השתנתה בשלב כלשהו בתקופת ארבעים השנים של החיים המשותפים.

העובדה, שאין אנו יכולים להצביע על המועד המדויק, שבו אירעה תפנית זו ושבו התגבש ההסכם מכללא בעניין זה, אינה צריכה להפריע לנו לגבי מסקנה זו. אמת, לו נפטרה האישה אחרי שנתיים או שלוש של חיים משותפים, הייתי מתקשה יותר במתן תשובה החלטית, וייתכן שהייתי מגיע למסקנה, כי המערער, במקרה כזה, לא הרים את נטל ההוכחה המוטל עליו. אך כאשר בתקופה כה ממושכת של ארבעים שנה עסקינו, הרי יש בכך כדי להסיר, בעיניי, כל ספק סביר בנדון.

אשר על-כן שותף אני לדעה, כי ערעור זה דינו להתקבל.

הוחלט כאמור בפסק-דינו של השופט ברק.

ניתן היום, י"ג באדר א' תשמ"ד (16.2.84).

[הודעה למנויים על עריכה ושינויים במסמכי פסיקה, חקיקה ועוד באתר נבו - הקש כאן](#)